

מעדני כהן

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

גליון 32

פרשת אחרי קדושים תש"פ

בענין אם במקום שאי אפשר לעלות עולים אחרים למפטיר שאין אחרים הראויים לעלות אם צריך לעלות השביעי למפטיר

יכולים לעלות למפטיר אחד מן העולים כבר משום שבמקום שלא שייך לקיים ברב עם הדרת מלך ליכא איסורא לעלות מי שעלה כבר.

והעירני ידידי הרב שמעון עזריה שליט"א דמכל מקום יש בזה משום ברכה שאינה צריכה שהרי יכול המפטיר לעלות למניין שבעה, ואם מעלין למפטיר את מי שלא עלה עדיין לא חשיב ברכה שאינה צריכה משום שהוא עדיין לא בירך על התורה, אבל להעלות מי שעלה לשביעי הרי הוא כברכה שאינה צריכה שהרי בירך עתה על התורה ולמה יברך שנית.

אכן נראה דכל זה אינו אלא אם רוצין לעלות לשביעי שנית למפטיר, אבל אם רוצין להעלות מי שעלה לשביעי למפטיר בזה לא חשיב ברכה שאינה צריכה שהרי הששי אינו יכול להעלות למפטיר בלא ברכה, ולהוסיף בקרואים אינו ברכה שאינה צריכה שהרי כל עולה צריך לברך בעצמו, וצ"ע.

יבואר דברמ"א מבואר דטעמא שאין מעלין מי שעלה כבר הוא משום שנראה כבכרה לבטלה

אמנם ברמ"א שכתב שאם אין מי שיודע לקרות ההפטרות אלא אחד מן העולים שעלו לתורה יפטיר השביעי ולא יקראו אחר למפטיר, לכאורה קשה כיון שאין אפשרות לתת המפטיר לאחד מן העולים א"כ הרי אינו מבטל בזה דינא דברב עם הדרת מלך וא"כ אמאי לא יעלה אחר למפטיר ולחוש שמפטיר אינו עולה למניין שבעה, ולכאורה מוכרח שהרמ"א ס"ל טעמו של הלבוש שאין לעלות מי שכבר עלה שלא יברך ב' פעמים ברכת התורה.

ואפי' אי נימא הכי לא קשה מה שמעלין לתורה את הרב שכבר עלה לשלישי לעלות למפטיר של חזון כמ"כ המגן אברהם שמאחר שאינו ברכה לבטלה, אלא דלכתחלה משתדלין שלא לברך ב' פעמים על התורה להכי במקום צורך שפיר אפשר לעלות את הרב אע"פ שכבר עלה.

יבואר חדושו של מהר"ם בענטז צ"ל דמה שמעלין כהן במקום לוי אינו אלא אם לא היה ידוע לו שאין לוי אבל במקום שידוע שאין לוי מבקשין מהכהן לצאת כדי שלא לתת לו ב' עליות

והנה ראיתי דבר מחודש מאוד בספר שוואל ומשיב שתיתא (סימן כ"ט) שכתב שהוגד לו בשם הגאון המובהק מוה' מרדכי בענטז ז"ל כשהי' מוזמן שבעה"כ לא הי' לוי בעת הקריאה הי' פוסק שיצא הכהן מבה"כ כדי שלא יצטרך הכהן לברך ב' פעמים, ונראה מדבריו דיש חשש ברכה לבטלה כשעולה ב' פעמים ובטלו מצוות וקדשתו כדי שלא יבואו לברכה לבטלה, וכתב שמה שאמרו שבאין לוי עולה כהן שנית אינו אלא משום שלא ידע שאין לוי ולהכי כשבידך על קריאתו לא בירך על קריאה השניה, אבל כשידע שאין לוי וצריך לעלות שנית יש בזה משום ברכה לבטלה!

¹ והרי לך לשונו של השואל ומשיב מהדורה שתיתא (סי' כ"ט) וז"ל 'והנה בשנת תרט"ז פ' נשא הגיעני תשובה מניקלשפורג מהרב מוה' אהרן שמואל אסאד נ"י, וחקר במה שהוגד לו בשם הגאון המובהק מוה' מרדכי בענטז ז"ל כשהי' מוזמן שבעה"כ לא הי' לוי בעת הקריאה הי' פוסק שיצא הכהן מבה"כ כדי שלא יצטרך הכהן לברך ב' פעמים, ומועל' כתב סמך ממ"ש בש"ע (סי' קל"ה ס"ח) כהן שקרא ראשון משמע הא לכתחלה אינו ראוי, וכן משמע מספר מקור ברוך שפסק דאם אין לוי בבהכ"נ כהן שקרא ראשון אם ידע שיצטרך לעלות במקום לוי גם כן אין צריך לברך שנית ומ"מ טוב שיאמר הברכה שנית ויברך בשבטמ"ו אחר הברכה השני, ומשמע דיש חשש ברכה לבטלה וע"כ אין ראוי לכתחלה לעשות כן, וכ' שת"ח א' פקפק ע"ז ממה דאמר

הנה בזמן התפשטות מחלת הקורונה רח"ל וישראל מחבבין המצוות עושין מנינים דרך המרפסות או דרך מחיצות החצר הרי אין די עולין במקום הימצאות הס"ת, והעשרה מצטרפים על ידי רואין אלו את אלו, וצריך להעלות את העולים ב' או ג' פעמים כדי להשלים מניין הקרואים וכמו שנתבאר בשו"ע (סימן קמ"ג ס"ה) שבמקום שאין מי שיודע לקרות אלא אחד הרי הוא עולה ז' פעמים ומברך לפניה ולאחריה, ואע"פ שהמ"ב כתב בשם האחרונים שלדעת הרמ"א שקורין גם למי שאינו יודע לקרות שפיר מעלין ז' אנשים לז' קרואים, אבל בנדון דידן שאין באפשרות להעלות ז' עולין לז' קרואין שפיר עולה אחד לכל הקרואים ומברך לפניה ולאחריה.

והנה מאחר שמעלין עולה אחד לכל הקרואים נראה שהשביעי עצמו יהיה המפטיר דהיינו שלא יקראו עליה נוספת למפטיר אלא השביעי הוא המפטיר, ולא יקראו עולה נוסף למפטיר, שהרי הלכתא שמפטיר עולה למניין שבעה וכמו שנוהגין בתעניות שאין קוראין למפטיר עולה נוסף, וא"כ במקום שצריך להעלות מי שכבר עלה למניין הקרואים עדיף שלא להעלות מי שכבר עלה לאחד מן העולין למפטיר אלא השביעי יהיה המפטיר בנביא כדי שלא להעלות מי שכבר עלה אלא למה שצריכים לקרות מדינא, אבל המפטיר שמדינא אין צריך להעלות אחר אלא עולה למניין שבעה שפיר עולה השביעי עצמו למפטיר.

והנה מקור הדברים שמי שעלה לאחד הקרואים לא יעלוהו למפטיר הוא ממש"כ הרמ"א (סימן רפ"ב ס"ה) שכתב שלא יעלה לתורה מי שעלה כבר, ע"כ.

יבואר טעמא דמי שעלה לא יעלוהו למפטיר

אכן בטעמא דמילתא נחלקו האחרונים דהנה בלבוש (סימן רפ"ב ס"ה) כתב בטעמו של דבר וז"ל 'ואם יש אחרים בבית הכנסת שיודעין להפטיר, לא יפטיר מי שעלה כבר, דלמה יברך ברכת התורה פעמיים שלא להכרח', עכ"ל, ומהאי טעמא כל העולים לתורה צריכים להיות עולים שעדיין לא עלו.

ואע"פ שאם אין אפשרות לעלות לאחד מן הקרואים אלא מי שעלה כבר, הכל מודים שיעלו לתורה מי שעלה כבר, כמבואר בשו"ע (סימן קמ"ג ס"ה), מכל מקום לכתחלה לא יעלה מי שעלה כבר משום שצריך לברך עוד הפעם ברכת התורה, וטעמו משום שנראה כבכרה לבטלה או ברכה שאינה צריכה, ולהכי לא יעלוהו לכתחלה אם אפשר להעלות אחר.

ובאליה זוטא שם (ס"ק י') כתב וז"ל 'במלבושי יום טוב השיג עליו דאין זה ברכה לבטלה כמו באין לוי בסימן קל"ה שקורא הכהן שנית ומברך, אלא מבואר באור זרוע ודרכי משה שכתבו הלשון מוטב שיפטור זה וכו', ולכן יותר נ"ל הטעם דהוא משום ברוב עם הדרת מלך, ולכן כתב בשבת חזון שרגלין להפטיר הרב, יפטיר אף שכבר קרא, ושכן הוא נהג להפטיר חזון בקהילה קדושה קראקא, וכן הגאון מהר"י כ"ץ אף שכבר עלו לס"ת, עכ"ל.

ולדבריו נראה דכל שאי אפשר לעלות עולים אחרים ולא שייך לקיים ברוב עם הדרת מלך אין צריך לראות למעט בעולים ואין צריך שיהא המפטיר ממנין שבעה, שהרי במקום שאין אפשרות לעלות עולים אחרים אין בזה סרך איסור שיעלה לתורה שנית שכל שאין אפשרות לקיים ברוב עם אפשר להעלות גם מי שעלה כבר.

ומאחר שבמקום צורך מעלין את מי שעלה כבר כמו שכתב המגן אברהם שבשבת חזון נותנים לרב מפטיר אע"פ שעלה כבר, א"כ הכי נמי

ולכאורה קשה טובא ממש"כ השו"ע (סימן קמ"ג ס"ה) בשם התוספתא הובא ברי"ף שאם אין מי שיודע לקרות אלא הבעל קורא הרי הוא עולה ז' פעמים ומברך לפניו ולאחריו, וחיונו שאין בזה ברכה לבטלה גם כשיודע שצריך לקרות שנית והיינו טעמא שתקנו חכמים לברך לפניו משום הנכנסים והיוצאים להכי אין כאן משום ברכה לבטלה ופשוט.

וראיתי בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן ס"א) שכבר תמה על פסק הנ"ל מהא דהשו"ע (סימן קמ"ג ס"ה) הנ"ל, אלא שיישב שיטתו של מהר"ם בענט זצ"ל יעו"ש.

יבואר אם המברך מוציא את הציבור בברכות של ברכת התורה של העולין

ונראה לכאורה לומר ליישב שיטה מחודשת זו דהנה בתחלה היה מברך הפותח והחותם בתורה אבל שאר העולים לא ברכו בתורה, ובגמ' (מגילה דף כ"ב) מבואר דמשום הנכנסין והיוצאין אמרו שכל העולין מברכין על התורה, וברש"י פירש דהנכנסין והיוצאין יאמרו אין מברכין על התורה לפניו ולאחריו.

והנה נחלקו הראשונים אם הברכה העולה לתורה הוא עבור כל הציבור או אינו אלא עבור העולה בלבד ונחלקו בזה הראב"ה ורבינו אפרים, דיעו' בראב"ה מגילה (ס' תקנ"ב והובא במדרכי שם ס"פ בני העיר ס' תתל"ב) וכן העתיקו הב"י (בס' ק"מ) שהביא שנחלקו בזה אביו רבנו יואל עם רבנו אפרים, דע"ש שנחלקו בבניאור דברי הירושלמי בברכות פרק אין עומדין (והובא ברי"ף במגילה שם י"א ב' מדפ"ה ר') דאמר היה קורא בתורה ונשתתק זה שעומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון וכו' ע"ש, ובניאור רוב הראשונים שצריך השני לחזור ולברך, ונחלקו ר' יואל ור' אפרים בטעמא דמילתא, דרבנו יואל פ' דהוא מטעם הפסק והיינו דכיון דנשתתק הו"ל היסח הדעת ולכן צריך השני לחזור ולברך, דאי לאו הכי היה יוצא השני בברכתו של הראשון וע"כ דמטעם הפסק הוא, [ומכאן למד דה"ה הקורא עצמו אם הפסיק באמצע קריאתו בדיבור וכיו"ב צריך לחזור ולברך ברכה שלפניה משום דהו"ל הפסק].

אולם רבנו אפרים חלק עליו דנשתתק או שח לא הוי הפסק בקרה"ת, והא דאמרו' בירושלמי דנשתתק צריך השני לחזור ולברך היינו דוקא בתרי ומשום דהשני לא יצא בברכת הראשון דהקורא בתורה אינו מוציא את הרבים בברכתו, ומשו"ה צריך השני לחזור ולברך. ומבואר בהדיא שנחלקו בזה אם הקורא בתורה מוציא את הרבים בברכתו או לא. [ודברי הראב"ה בברכות הנ"ל קיימי בשיטת אביו רבנו יואל].

יבואר אם הברכו שאומרים קודם ברכת התורה הוא שהכל ישתתפו בברכתו או שאינו אלא כאומר תתנו שבח להקב"ה כשאני מברך על

התורה

ובאמת כשיטת רבנו יואל מבואר בראב"ן [חמיו של רבנו יואל] חלק התשובות (ס' ע"ג) והובא במגן גיבורים (ס' ק"מ) שכל הטעם

בגיטין כ"ט נקטינן אם אין שם לוי קורא כהן משמע שלא אבד זכותו, ואני תמה ע"ז דמה מוכיח מזה דשם מיירי אם יקרא כהן שנית ואם כן מיירי גם כן שלא ידעו בשעת הקריאה שאין שם לוי ופשיט קמ"ל דקורא כהן שנית וז"ב ופשוט ול"מ לפי הס"ד דכהן אחר קורא בודאי ל"ק דאין כאן שתי ברכות באדם אחד ואף לפי המסקנא דכהן אחד מיירי מכל מקום קמ"ל דאין כאן משום ברכה לבטלה וגם קאי על מה דאמר למעלה דאם אין שם כהן נתפרדה החבילה וע"ז קמ"ל דאם אין שם לוי כהן קורא, וכו'.

ולולי דמסתפינא הייתי אומר דבר חדש במה שבזמן המשנה הפותח מברך והאחרון מברך והאידיא תקנו שכ"א יברך מפני הנכנסין והיוצאים ומעל' נתקשה בזה לשנת הרמב"ם דברכה שא"צ ל"ת הוא דאורייתא איך תקנו ברכות לבטלות הרבה בשביל חשש דהנכנסין ויוצאין, ולפע"ד נראה דהנה גוף הענין של הנכנסין ויוצאין נלפע"ד בדרך אחר דהנה באמת מה דבזמן המשנה ברכו רק תחלה ואחרון הוא משום דהאחרים נתכונו לצאת בברכתם וכן מצאתי במג"א (ס' ק"מ ס"ב) שכ"כ והגני יוסף דלפמ"ש התוס' דעיקר הברכה הוא רק בשביל חיוב הקריאה וא"כ כיון שידעו שיהי' שבעה קרואים וכל אחד לא ידע אולי זה או זה לכן נתכונו כלם לצאת בברכתו, והנה אמרו ועובי' ד' יכלו זה המניח ס"ת פתוח ויוצא ואף בין גברא לגברא דוקא לצורך גדול הוא דמותר לצאת ועיין מ"א ס' קמ"ו בשם סדר היום וא"כ כיון שבזמן המשנה היו נוהגים בזה א"כ כ"א נתכוין לצאת אבל לאח"כ שהי' הרבה נכנסין ויוצאין שוב לא יצאו בברכתו של הראשון א"כ תקנו שכל אחד לא יתכוין לצאת בברכתו של הראשון ובכה"ג ליכא משום ברכה לבטלה דאף שיכול לפטור עצמו כ"ז שלא פטר עצמו לית בי' משום ברכה לבטלה כמ"ש המג"א ס' י"ב בשם המהר"ם גלאנטי וכיון שהי' מכשולות רבות בזה שלפעמים לא הי' בעת ההיא ולא יצא וא"כ לא ברך לפני' ולאחריו ע"כ תקנו שכלם לא יתכונו לצאת וא"כ לק"מ, ובהו גם דברי המקור ברור נדחים דאף שמברך פעם שנית כל שלא רצה לפטור עצמו ליכא משום ברכה לבטלה וכמ"ש ודו"ק.

שצריך לומר 'ברכו' קודם שמברך ברכה"ת [כמבואר בברכות נ' א' ובשו"ע ס' קל"ט ס"ד] כי הוא כאומר תסכימו עמי בקריאה ובברכה שהרי גם אתם חייבין לקרוא ולברך, ומשמע בהדיא דכל הציבור חייבין בברכה וצריכין לצאת יד"ח מהעולה לתורה, [וכע"ז כ' המבי"ט בשער התפילה פרק י' ע"ש, וא"ש לשיטתו בתשובה הנ"ל דכל הציבור חייבין בברכות ויוצאין יד"ח מן המברך].

אולם בשו"ת הרדב"ז (ח"א ס' תקע"ב הביאו בהר צבי או"ח ס' ע"ב) כ' בהיפוך מהראב"ן, דע"ש שכ' לבאר הא דבקה"ת אומרים ברכו ובברכת הזימון אומרים נברך, ובניאור דבזימון כיון שאכלו כולם וחל עליהם חובת זימון וא' מברך לכולם משו"ה אומר 'נברך', אבל בקרה"ת אומר 'ברכו' לפי שהוא לבדו מברך והציבור לא נתחייבו בברכה זו, ולכן אומר כשאני מברך אתם הבו גודל לאלוקינו, ומבואר דס"ל דאין העולה מוציא את הציבור בברכתו ומשו"ה אומר ברכו.

יבואר אם קודם שברכו כל אחד על התורה אם הוציאו את העולים יד"ח

והנה בעיקר דברי הגמ' שם דמבואר דלולא גזירת הנכנסין והיוצאין לא היה מברך אלא הפותח והחותם בלבד, יעו' בראב"ה במגילה שם בשם רבנו יואל שהוכיח מכאן דהקורא מוציא את הרבים יד"ח בברכותיו, דאל"כ היאך נפטרין שאר העולין בברכת הפותח והחותם, אע"כ דכל הציבור יוצאין מברכת הפותח והחותם, אכן רבינו אפרים סבר שאין המברך מוציא את הרבים בברכת התורה והראב"ה כתשובה לרבינו אפרים הביא ראייה זו שהמברך מוציא את הרבים בברכה, וצ"ע לשיטת רבינו אפרים דאין העולה מוציא את הציבור בברכותיו א"כ היאך היו נפטרין שאר העולין מברכת התורה.

ולכאן צ"ל דקודם שתיקנו ברכה לכל העולין גם העולין לא היו מחייבין בברכה רק הפותח והחותם בלבד, דלא תיקנו חיוב ברכה רק על הפותח והחותם וכמו שהציבור אינם חייבים בשמיעת הברכה הוא הדין כל העולין אינם צריכים ברכה.

אכן היה מקום לומר וכן נראה יותר דקודם התקנה שהכל מברכין לפניו ולאחריו היו מוציאין את הכל יד"ח כדי שאם יעלו לתורה לא יברכו שכבר בירכו בשמיעתם להעולה הראשון, אבל אחר שתקנו שהכל מברכין שוב אין מוציאין את הרבים יד"ח דס"ל שהציבור אינם צריכים לשמוע הברכות אבל העולים צריכים לשמוע הברכות, ואחר התקנה אין צריך להוציאם שהרי כל אחד מברך בעצמו.

וכן מבואר בט"ז (ס' תכ"ח סק"ה) שכ' דאף קודם התקנה אם בא א' אחר ברכת הראשון וקראוהו לעלות לתורה היה צריך לחזור לברך לפניו, וכן נקט הרש"ש (במגילה כ"א:) וכן הביא שם מהטור"א בסוף מגילה (והובא לעיל בהערה), והיינו דגם קודם התקנה שכל אחד מן העולים מברך לפניו ולאחריו היה חיוב ברכה על כל אחד מן העולים, ולפ"ז צ"ל דהפותח והחותם היו מוציאין בברכתם את שאר העולין, וכן כ' המאירי במגילה שם (בפ"י קמא) שהקורין האמצעיים היו צריכין לשמוע הברכות ולצאת בשמיעתם, וכן מבואר בר"ן מגילה (דף כ"ג).

אכן התבו"ש (בס' תכ"ח) חולק על הט"ז שם דס"ל דשאר העולין לא היו טעונים ברכה כלל וכמשנ"ל לעיל, וע"ע בקרב"נ על הרא"ש במגילה (פרק ג' ס' ג' אות פ') דמשמע דקודם התקנה לכו"ע היו מוציאין את כל הציבור בברכות, ורק אחר התקנה שכל העולין מברכין שוב אי"צ להוציא את הציבור בברכות ע"ש.

² וכן מבואר בכל בו (ס' כ') דע"ש שכ' ליישב קו' הראשונים שהק' אהא דא' בגמ' ברכות (דף ח.) דר' ששת הוה מוהדר אפיה בשעת קרה"ת וגרים אמר אינהו בדידהו ואנן בדידן, והק' דבסוטה (ל"ט.) א' דמשעה שנפתח ס"ת אסור לספר אפילו בד"ת, ועי' בתוס' ברכות וסוטה שם כמה תירוצים בזה, ובכל בו שם תי' דההיא דסוטה איירי קודם גזירת הנכנסין ויוצאין שלא היו מברכין אלא הפותח והחותם, והלכך אסור לספר אפי' בד"ת שמוא יקראוהו לעלות ונמצא שהפסיק בין הברכה לקריאה, אבל ר' ששת הוה אחר גזירת הנכנסין ויוצאין דכל עולה מברך בעצמו והלכך אין להקפיד שלא להפסיק ע"ש, ומבואר דס"ל דקודם גזירת הנכנסין ויוצאין היו כל העולין צריכין לצאת בברכות מן הפותח והחותם, אבל שאר העם [וכן בזה"ל לאחר גזירת הנכנסין ויוצאין] אי"צ לצאת בברכות כלל.

יבואר דרבינו אפרים דס"ל שהברכות שמברך העולה לתורה אינו מברך אלא לעצמו ואינו מוציא הרבים יד"ח ס"ל ולהכי כל אחד מברך לעצמו

ואפשר דרבינו אפרים דס"ל דהמברך הראשון מברך עבור עצמו בלבד ואינו מברך עבור כולם ואינו מוציא הרבים ידי חובתו ונמצא דכל אחד מברך על קריאתו שלו, ולכן כולם מברכים זה אחר זה, ומה שתקנו משום נכנסין ויוצאין לברך היינו משום שהנכנסים לא שמעו הברכה מהמברך לכן תקנו שכולם מברכים לפניו ולאחריה וממילא שוב אין יוצאין הברכה מאחר וכל אחד מברך לעצמו, ולשיטתו הוא דס"ל שאם היו מברכים להוציא אחרים לא היו יכולים לברך בעצמם, ולולא הנכנסין והיוצאין היה מוציא הראשון את כולם ואחר שתקנו משום נכנסין ויוצאין כל אחד מברך לעצמו ואינו מוציא את חברו כדי שיוכל לברך.

ולדידיה נראה שאם עולה אחד את כל הקרואים אינו יכול לברך אלא לפניו ולאחריה כמש"כ בתוספתא שהובא בטור (סימן קמ"ג) וז"ל 'תניא בתוספתא בני הכנסת שאין להם מי שיקרא אלא אחד כגון שאין בה מי שיוודע לקרות אלא אחד עומד וקורא ויושב וחוזר ועומד וקורא ויושב אפי' ו' פעמים, וכו' א"א הרא"ש דזו התוספתא נשנית לפי המנהג הראשון שהיה ראשון מברך לפניו והאחרון לאחריו לכך צריך לישב בכל פעם ופעם להכיר שהן ז', אבל האידנא שצריך לברך בכל פעם ופעם ברכה ראשונה ואחרונה כמו כהן שקורא במקום לוי א"צ לישב, עכ"ל, והנה רבינו אפרים ירש התוספתא דגם אחר

שתקנו שכל העולים מברכים על התורה אינו אלא משום שאין להם ברכה שאין אחד מוציאם בברכה אבל שעולה אחד יעלה לכל העולים שפיר צריך לנהוג כמש"כ בתוספתא שיקרא וישב ויעלה שנית משום שאינו מברך קודם כל עליה, ולפי"ז הכי נמי אם הכהן ידע שאין לוי אינו יכול לברך שנית דהוי ברכה לבטלה וכמש"כ בשואל ומשיב.

אבל הראב"ה דס"ל שהמברך הראשון מוציא את כולם ולהכי בנשתתק צריך הבא אחריו לברך על קריאתו וזהו טעמא דהנכנסין והיוצאין שצריכים ברכה לעצמם שלא שמעו הברכה מהמברך ולדבריו תקנו ברכה גם כשיש לו ברכה לעצמו מכל מקום תקנו שכל אחד יברך בעצמו משום הנכנסים והיוצאים, וא"כ גם כשיודע שיקראו לו פעמיים יברך ואין בזה משום ברכה לבטלה שהרי ס"ל שהמברך מוציא את כולם יד"ח שהכל צריכים את ברכתו ולהכי מוכרח דאפי' שברך חוזר ומברך שנית.

ואכתי אפשר שיכול לכוון לפטור קריאה זו ולא קריאה שניה, ושפיר יכול לברך שנית, ואבל כבר נודע שנחלקו בזה הפר"ח והתבואות שור בהלכות שחיטה אם בכה"ג שיכול פטור כמה פירות בברכה אחת ונתכוון שלא לפטורם אם חשיב ברכה לבטלה כשומר שנית או דאין אלא ברכה שאינה צריכה ומכל מקום מתורת ברכה שאנה צריכה לא נפקא ושפיר מובן לשיטת רבינו אפרים שלא יעלה אחד את כל הקרואים בברכה לפניו ולאחריה.

הערה למשנ"ת בגליון הקודם בענין אם בעיני ש"ץ עומד על המפתח דווקא

הוא כמקצת אלו שבבית ומצרף האחרים גם אם אינו ש"ץ וצ"ע, ע"כ מה שנתבאר בגליון הקודם.

והעירני הגאון ר' בנימין להמן שליט"א שהרי השו"ע והטור איירי בש"ץ עומד על המפתח שבין הבית לחוץ לבית ובה אינו מצטרף עם העומדים בחוץ אלא מדין שהוא ש"ץ, ודווקא בעומד בין שני בתים איכא לאקשווי דממנ"פ הרי הוא כאחד מאחד מן בני הבתים אבל כשהוא עומד במפתח שבין הבית לחוץ לבית הרי אפשר שאינו ש"ץ לבני הבית וכן אינו ש"ץ לאלו העומדים בחוץ לבית, והכי בעיני שיערפם מדין ש"ץ אבל בעיני מפתח דווקא לצרפם, וכן העירוני כמה ת"ח בזה.

אבל באמת לא הבנתי השגה זו שהרי אי בעיני מפתח דווקא הוא משום שהוא המקום המוכרח בין שניהם וכלשונו של הרשב"ש (סימן ל"ז) ובש"ץ לא הכשיר הרב ז"ל אלא בעומד בפתח שהוא כמחבר את שבחוץ עם אותם שבפנים והוא מוציא את כולן וא"כ גם אם בעיני מפתח דווקא לצרף בין העומדים בבית לאותן העומדים בחוץ הרי המקום שהוא עומד שם הרי הוא או כחלק מבני הבית או כחלק מאותן העומדים בחוץ דאי אינו ש"ץ לאותו העומדים בחוץ מהו מעלתו של המפתח, ולכן הוקשה לי דממנ"פ אי נימא דבעיני מפתח דווקא משום המקום המחבר בין שני המקומות א"כ הרי הוא כאחד מבני שני המקומות או מהעומדים בחוץ או מהעומדים בפנים והרי הוא כמקצתן רואין אלו את אלו, ולכן הכרחתי בדעת הטור והשו"ע דמפתח לאו דווקא ופשוט.

וביותר שהרי מקורו של הטור דמהני ש"ץ לצרפם הוא מהירושלמי דר' ברכיה אוקים על תרעא מציעא ומזמן על אילין ועל אילין והתם הוא בין שני בתים, ומבואר דגם בפתח שבין שני בתים אוקים ליה אתרעא מציעא ובהו בוודאי יקשה אמאי בעיני מפתח דווקא וע"כ כמשנ"ת דמפתח לאו דווקא אלא אוקים ליה התם כדי שיראוהו או ישמעוהו וכמשנ"מ ברבינו ירוחם ובב"ח.

בענין לכבד מי שאינו בבית שהברית נערך בו בברכת אשר קדש ולא יוכלו לתת לתינוק לשתות מהכוס של הברית

בדמייך חיי ע"כ דבריו, ועכ"פ קשה שלא לקיים המנהג הזה שיש לו סמך מן המדרש.

אבל לכאורה אפשר שיברך ברכת אשר קדש על הכוס שבידו וגם על הכוס שנמצא בבית התינוק שנימול וכולהו נבגא דברכתא נינהו וישקו את התינוק מן הכוס שבבית התינוק בשעה שיאמרו בדמייך חיי ושפיר אפשר לקיים המנהג, והעירני לזה ידי הרב הגאון ר' יהודה בירנבוים שליט"א שהוא היה אבי הבן בברית זה.

אלא שנסתפקתי מהו השעור שאפשר להחשיב הכוס כנבגא דברכתא שהרי אינו יכול לברך על הכוס שבעיר אחרת ולומר שהוא נבגא דברכתא, אך עכ"פ ברואה אותם ומצטרף עמהם שפיר חשיב נבגא דברכתא ומתקיים המנהג דמשקין לתינוק בשעה שאומר בדמייך חיי.

שיחת מוסר בענין המצב שכלל ישראל נתונים בו בסגירת בתי כנסיות ובתי מדרשות וחלק מהנאמר בהספד על דודו הגאון ר' ישראל אהרן קופשיץ זצ"ל

תשובה פ"ג ה"ד) וז"ל 'ומפני ענין זה נהגו כל בית ישראל ובאמת ק' להבין פשוטו של מאמר חז"ל זה שהרי שיהי' להרבות בצדקה ובמעשים טובים ולעסוק במצוות מראש השנה ועד יום הכיפורים יתר מכל ימות השנה' עכ"ל. האדם חציו זכאי וחציו חייב הוא אפשרות נדירה מאוד ומ"מ חייבו חז"ל שהאדם יראה עצמו כך, והוא פלא.

אמרו חז"ל בקדושין (דף מ') לעולם יראה אדם עצמו חציו חייב וחציו זכאי עשה מצוה אחת הכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, וכתב הרמב"ם (הל'

ושמעתי מיד ידי שנתיעץ עם דודי הגאון ר' ישראל אהרן קופשיץ זצ"ל בעניין שהכביר עליו, ובחכמתו הבין מה מעיק לו ואמר לו פירוש נפלא על מאמר חז"ל הנ"ל לעולם יראה עצמו כאלו חציו זכאי וחציו חייב ובוה ענה לו על כל ספיקותיו, דהנה האדם עלול לחטא מאחת משני פנים האחד אם הוא מחזיק טובה לעצמו ורואה עצמו במעלתו ומתנאה בכוחו ואומר כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, וכלשונו של בעל הקהלות יעקב במכתבו 'בוה הגאווה מתחזקת ורואה עצמו לעילא ולעילא והגאווה היא אבי אבות הטומאה דתיכף משמתגאה מסתלקת ממנו השכינה כמשאחז"ל שאמר הקב"ה אין אני והוא יכולים לדור יחד (עי' פ"א דסוטה), ומכיון שהשכינה מסתלקת ממנו שוב הוא פרוץ לכל פגעים ברחמינות וגם בגשמינות, והיינו שאף מי שזכה להיות במדרגה העליונה וצדיק גמור טוב לו לראות א"ע כאילו חציו חייב וחציו זכאי כדי שלא יתנאה ח"ו.

וכן להיפך אם הוא ח"ו במדרגה התחתונה ובשפל המצב ולא יוכל לחזק א"ע וילך מעלה מעלה כי יהיה נבזה ושפל בעיניו עד שיתייאש לגמרי, ע"כ לעולם יראה א"ע כאילו חציו זכאי וחציו חייב ואינו בשפל המצב לגמרי וצריך להיות מושל ברוחו להחזיק א"ע כעומד בדרך הממוצע כחציו זכאי וחציו חייב אע"פ שבאמת אינו כן, ודורשי רשומות אמרו 'הלא אם תטיב שאת', מי שהוא טוב בכל הרי יכול לבוא לידי גאווה וזהו 'שאת', ואם לא תטיב שהאדם רואה עצמו כרשע 'לפתח תטאת רובין', וא"כ מה יעשה האדם 'נע ונד תהיה בארץ', דהיינו שצריך להיות רצוא ושוב בני הרגשות אלו כשהגאווה מתחזקת יראה חסרונותיו, וכשירגיש עצמו שפל יראה מעלותיו.

ובספר שם אפרים על התורה להגאון ר' אפרים זלמן מרגליות זצ"ל בעל בית אפרים כתב על הפסוק 'והנה לא הפך הנגע את עינו והנגע לא פשה' וז"ל, 'לענין על דרך הרמז על פי מה שכתב הרמב"ם בסוף הלכות טומאת צרעת הצרעת הוא שם האמור בשותפות כו' אם עמד ברשעו עד שהותץ הבית משתנין כלי העור כו', ואם עמד ברשעו עד שישפרו משתנין הבגדים שעליו, אם חזר בו יטהרו, ואם עמד ברשעו עד שישפרו משתנה עורו עד שיצטרע ויהיה מובדל ומופרש לבדו עד שלא יתעסק בשיחת הרשעים שהיא ליצנות ולשון הרע כו' עכ"ל, ובוהר איתא אם שב בתשובה הנגע מתהפך לעונג ובוה שמעתי בשם אלהן נעורי הגאון החסיד שבכהונה מוה' יצחק אייזיק הכהן האב"ד דק"ק קארין ז"ל, שלזה רמז הכתוב לפי שבמלת נגע העי"ן לבסוף ובמלת העונג העי"ן בתחלת התיבה, וכשנעשה הענג מתהפכת העי"ן מוסף התיבה לראשיתו ואותיות נ"ג במקומם עומדים, ולזה רמז והנה לא הפך הנגע את עינו רצה לומר עי"ן שלו עכ"ד.

וכוונתו על דרך שאמרו חז"ל שהנגעים באים על עין רעה וכשהיה הנגע בבגד היה צריך לחזור ובתשובה ולהפוך את עינו והוא לא הפך את עינו לכן צוותה התורה באש תשרפנו את אשר בו הנגע.

ועין רעה זה הרואה כל דבר בעין רעה, אבל בכל מצב יכול האדם לראות את הצד החיובי של המצב ומאידך את הצד השלילי של המצב, וכמו שמשלו משל מי שיש לו חצי כוס מלאה יכול לשמוח בחצי כוס שיש לו או להתלונן על החצי כוס שאין לו, והנה אנו נצטוו לראות את העולם כטוב לעולם כמו שכתוב 'הודו לד' כי טוב כי לעולם חסדו', ובכל מצב לומר 'כל מה דעביד רחמנא לטב עביד', שבאמת הכל טוב וכן כתוב בתהלים 'שמחינו כימות עינתנו שנות רעה' ולכאורה האם רק 'ראינו רעה' הרי היה מצבים קשים שהיה בהם דוד המלך ע"ה, אלא שבאמת אינו אלא ראינו רעה שאין רע בעולם אלא שנראה לנו כרע.

בעניין מה שאין האדם רואה מעלותיו הוא תחילת נפילתו

הנה רש"י בפרשת מצורע על הפסוק 'ועץ ארז ושני תולעת ואזוב' כתב 'לפי שהנגעים באין על גסות הרוח,

ושני תולעת ואזוב, מה תקנתו ויתרפא, ישפיל עצמו מגאותו תכולתו וכאזוב', עכ"ל.

וכן כתב ברש"י פרשת חוקת בשם ר' משה הדרשן זו"ל 'עץ ארז ואזוב ושני תולעת, שלשה מינין הללו כנגד שלשת אלפי איש שנפלו בעגל, וארז הוא הגבוה מכל האילנות ואזוב נמוך מכולם, סימן שהגבוה שנתגאה וחטא, ישפיל את עצמו כאזוב ותולעת ויתכפר לו', עכ"ל. ולכאורה היה מקום להעיר למד צריך להביא לכפרות את הארז הרי הארז הוא הדבר שהביא לחטא וזה שורש החטאים, וצריך האדם להשפיל עצמו כאזוב, וא"כ את הארז היה צריך להניחו ולעזבו שלא יבוא אליו כלל ונתרחק ממנו ככל האפשר, והתורה מצוה אותנו להביאו לטהרתו מן הצרעת ומן טומאת מת שאלו הטומאות החמורות ביותר.

ועוד צ"ב במש"כ ר' משה הדרשן שג' מינים הללו כנגד שלשת אלפי איש, דבשלמא הארז הוא כנגד הגאה וזה כנגד אלו שנפלו בעגל, אבל האזוב ושני תולעת הם הנמוכים והצדיקים ואין נאמר שעוד שני אלפי איש הם נגד מינין אלו.

ונראה מכאן שלהיות כאזוב ושני תולעת לחוד הוא גם כן עוון והם משלשת אלפי איש שנפלו בעגל, והאדם צריך להכיר מעלתו שהוא כארז אבל לדעת שאין מעלתו אלא מתנה מאת ד' יתברך ובוה מחזיק עצמו כאזוב ושני'.

וידועה תוכחה ר' רבי ירוחם ממיר זצ"ל שהיה אומר שיותר גרוע הוא מי שאינו מכיר את מעלותיו ממי שאינו מכיר את חסרונותיו, כי אע"פ שבדואי האדם שאינו מכיר את חסרונותיו הוא אינו טורח ועמל לתקן עצמו, ושלמה המלך בחכמתו אמר במשלי 'ראיתי איש חכם בעיניו תקוה לכסיל ממנו', אבל בהכרת החסרון בלבד נשבר לב האדם בקרבו באומרו מה אני ומה אני ספון ומתייאש, אבל מי שמכיר וידע מעלותיו שאין שיעור לגבול יכולת האדם, שהרי האדם הוא חלק אלוך ממעל וכמו שבזרז כל העולם הוא בלתי מוגבל כן יכולת האדם להגיע למעלות רמות הוא בבחינה של מה הוא אף אתה, וכשיודע ומכיר האדם את מעלותיו הרי הוא משתדל וטורח להצליח בתורה ובמצוות הרבה מכפי יכלתו וזוכה לסייעתא דשמיא עד אין קץ.

וכן היה אומר המשגיח **דישיבת ליקווד רבי נתן מאיר ואכטפויגל זצ"ל** (לקט רשימות ע') עשה חשבון כמה פעמים אומר אדם 'שלוש עליכם' לחבירו, אפילו תימא שהוא אדם כזה שאומר לחבירו שלום עליכם רק שלש פעמים בחודש בקידוש לבנה, מכל מקום אם תכפיל זה בשנה כמה יוצא שאמר לחבירו שלום עליכם בערך שלושים ושיש פעמים בשנה ואם תכפיל זה בשבעים שנה אלפים חמש מאות פעם בערך, אבל האם האדם אמר פעם אחת שלום עליכם לעצמו, האם מכיר שגם הוא נברא וגם הוא יכול להגיע למשהו.

והתורה האירה לנו שיותר אנשים חטאו בעגל בגלל שהחזיקו עצמם כאזוב ושני תולעת מאשר שחטאו בארז, שהרי שלשה מינים הללו כנגד ארז ואזוב ושני תולעת והיינו שאף מתו בעגל כנגד הארז וב' אלפים כנגד אזוב ושני תולעת, ללמדנו שמי שאינו מכבד עצמו ואינו רואה עצמו בר מעלה יותר קרוב לחטא וכמאמרו של ר' ירוחם זצ"ל.

וכמו שאמרו בגמ' בבא בתרא (דף ט"ז:) 'אמר רבא היינו דאמרי אינשי או חברא כחברי דאיוב, או מיתותא', וכבר דקדקו רבנן ותלמידיהון מגין למדו חז"ל דרך המות יכול לשמש כתחליף לחביריו של איוב, וביארו הענין דיש להבין הלא הקב"ה נתן רשות לשטן להרוס ולהחריב את כל עולמו של איוב, ואכן החריב את ביתו ולקח רכושו והרג ליצואי חלציו בניו ובנותיו, ויש להבין מדוע לא הרג גם את חבריו של איוב כדי שלא תהיה לו שום סעד ותמיכה מהם ויגדל צערו וכאבו, וביארו דהשטן לא הרג את חבריו מפני שהקב"ה הזהירו 'אך את נפשו שמור', ואילו היה לוקה ממנו את חבריו לא היה יכול בשום פנים ואופן להתקיים, שבלי שהאדם מתחזק לראות הטוב וזה אפשר על ידי חבריו המחזקים אותו, אינו יכול להתקיים.

ושמעתי מחכם אחד שאמר שלא ראה מי שמאבד עצמו לדעת אלא מי שאיבד את כבודו לגמרי, ומי שנלקח ממנו כל כבודו אינו יכול לחיות רח"ל, אבל כל שאר צער שיש לאדם לא גרם לאדם שיאבד עצמו לדעת.

וזהו מה שאמרו חז"ל 'וקנה לך חבר', שהאדם צריך לראות מעלת עצמו על ידי חבריו שמעריכו ומכבדו, ואפשר שזוהו הטעם שמוטו תלמיד ר' עקיבא שלא היו נוהגין בכבוד זה בזה היינו שלא היו מחזיקין זה את זה ובוה בטל האפשרות לגדול ולהתעצם בתורה ואי אפשר להנחיל את התורה באופן זה.

וכן בראיית העולם צריך לראות העולם כחציו זכאי וחציו חייב היינו גם במצב הגרוע ביותר לראות את העולם כחציו זכאי, דהיינו שבכל מצב אפשר לראות הצדדים החיוביים שאפשר להתעלות ולזכות באותו זמן מה שאי אפשר בזמנים אחרים, אבל לא להסתפק במועט ולומר שדי במצב הזה אלא לשאוף ולהשתוקק לכולו זכאי, והיינו שיראה את העולם חציו זכאי וחציו חייב וכמשנ"ת.

בעניין שבזמן הנסיגות יכולים להתעלות יותר

ואם האדם רואה העולם במצבו ככולו חייב דהיינו שאין אפשרות במצבנו להתעלות ולהיות שקוע בלימוד כבזמן היותנו ספונים בבית המדרש, אי האדם מתייאש במצבו ומתרגל בעבודתו, ובאמת בכל מצב שהקב"ה מביא עלינו הוא כדי לרוממנו ולהעלותנו ולגדלנו, ואם האדם רואה את החציו זכאי אינו הוא ממלא את חובתו בעולמו בשלימות ומתעלה הרבה יותר מזמנים הטובים, שהרי אם נתבונן באבות העולם כל התעלותם היה בזמנים של נסיגות וקשיים, הנה התורה לא פירשה את היותו של יעקב אבינו בבית מדרשו של שם ועבר "ד שנה אלא בדרך רמז, אבל היותו בבית לבן עשרים שנה פירשה התורה בהרחבה גדולה שיעקב אבינו התעלותו ועבודתו הגדולה היתה בבית לבן, כמו שאמר הכתוב 'הייתי ביום אכלי חורב וקרר בלילה ותדד שני מעיני' וגו', וכן יוסף הצדיק נתעלה ונתרומם בהיותו במצרים.

וכמו שכתב בשפת אמת על הפסוק ולא יכלו אחיו כו' כי נבהלו כו' אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי כו', וקשה כי בזה הוסיף עוד לבייש אותם בהזכיר את מכירתם אותם. אך בודאי השבטים הרגישו אז קדושת יוסף הצדיק, וז"ש נבהלו מפניו דייקא, והשיב להם יוסף כי בא למדרגה זו על ידי מכירתם אותו למצרים ושהם גורמים בצדקתו, ובוה סר מהם הצער אשר חשבו כי אם היה אצל אביו היה גדול בצדקו יותר אבל לא כן ה' כנ"ל, עכ"ל.

וכן פירש על הפסוק אש תמיד שפרש"י אפילו אש מנורה מאש מזבח החיצון תוקד, וז"ל 'כבר כתבתי במקומות הרבה כי יש אש מאיר ויש אש שורף והם בחי' שקלים וזכור. נדבת השקלים בהתלהבות אהבה רשפי רשפי אש, וכמו כן צריך להיות הרגו והשנאה על עמלק ימ"ש וכל סט"א כאש להבה, וכאשר אמרו חז"ל בית יוסף להבה ששולט מרחוק, ובאמת יש בבחי' יוסף ב' האשות והם בחי' מנשה ואפרים, נשני הוא תמחה זכר עמלק, והפרני הוא אש מאיר, ובאמת צריך להיות הכנה מקודם באש תכלא ואח"כ חל עליו אשא חיורא, וכן הוא המדה כאשר רמזו בזה שאפילו אש המנורה דכתיב בה להאיר, מ"מ מאש מזבח החיצון השורף ומכלה הסט"א מכח זה נמצא אור המאיר אח"כ, עכ"ל.

ואנחנו במצבנו אנו אם נראה את המצב שנתנו הקב"ה כדי לרוממנו ולזכינו ואם נתאמן ונשתדל להתעלות במצבנו אפשר להגיע למדרגה גבוהה ביותר.

ועוד שבמצבנו הכתוב אומר 'עזרה בצרות נמצא מאוד על כן לא נירא בהמיר ארץ ובמוט הרים בלב ימים', דהיינו בזמן הצרה יש עזרה מיוחדת מהבורא עולם, ולכן יש סיעתא דשמיא מיוחדת בימים אלו, וכשאנו נשתדל ונתאמן מאוד להגות ולעמול בתורה נזכה בקרוב לישועת ד' להחירינו בתשובה שלימה ולגאלנו גאולת עולם במהרה בימינו אמן.